

پیوند بحران خلیج فارس با جنگ اوکراین؛ روسیه تا کجا حاضر است از حکومت ایران حمایت کند؟

الکس رئوف اوغلو

کمتر از یک دقیقه پیش

دیدار مسعود پزشکیان و ولادیمیر پوتین در سفر به ترکمنستان، ۲۱ آذر ۱۴۰۴

مسکو و تهران هنوز یک ائتلاف نظامی رسمی تشکیل نداده‌اند، اما همکاری آن‌ها در زمینه پهبادهای تبادل اطلاعات، دور زدن تحریم‌ها و امنیت داخلی، از زمان آغاز تهاجم گسترده روسیه به اوکراین، به طور چشمگیری گسترش یافته است تا جایی که این همکاری به یکی از اثرگذارترین مشارکت‌های راهبردی در معادلات ژئوپلیتیک امروز تبدیل شده است.

نیکول گراجوسکی، پژوهشگر روابط روسیه و ایران در دانشگاه ساینس‌پو و بنیاد کارنگی برای صلح بین‌المللی، در گفت‌وگو با رادیو اروپای آزاد/رادیو آزادی به درهم‌تنیدگی روزافزون جنگ اوکراین و درگیری‌های خلیج فارس پرداخته و توضیح می‌دهد روسیه تا کجا حاضر است از حکومت ایران حمایت کند.

- رادیو اروپای آزاد/رادیو آزادی: با تشدید حملات منطقه‌ای و افزایش تنش‌های دریایی در خلیج فارس، تعمیق شراکت میان مسکو و تهران چگونه هم بر جنگ اوکراین و هم بر بحران گسترده‌تر امنیتی در

خاورمیانه تأثیر گذاشته است؟

نیکول گراجوسکی: آن‌چه در جنگ کنونی و همچنین در جنگ اوکراین به‌روشنی دیده می‌شود، این است که روابط روسیه و ایران تا چه اندازه در هم تنیده شده و چگونه دگرگون شده است.

برای مثال، ایران پهپادهای شاهد را در اختیار روسیه قرار داد که در جنگ اوکراین به‌طور گسترده به کار گرفته شدند. در مقابل، روسیه نیز در زمینه تصاویر ماهواره‌ای، احتمالاً پشتیبانی هدف‌گیری، آموزش، کمک‌های عملیاتی و تبادل داده‌ها حمایت‌های مهمی از ایران ارائه کرده است.

در نتیجه، نوعی هم‌افزایی شکل گرفته که ریشه آن در جنگ اوکراین است و اکنون می‌بینیم که به این جنگ نیز منتقل شده است. افزون بر این، بسیاری از تهدیدهایی که اوکراینی‌ها هر روز با آن روبه‌رو هستند، اکنون همان تهدیدهایی است که متحدان آمریکا در خلیج فارس با آن مواجه‌اند. اوکراین نیز در جریان جنگ، برای همکاری در زمینه مقابله با پهپادها و جنگ ضدپهپادی با شرکای خود در خلیج فارس تماس گرفته بود.

میان این دو جنگ پیوندهای فراوانی وجود دارد و به نظر من اشتباه است که آن‌ها را جدا از یکدیگر تحلیل کنیم، زیرا این دو جنگ نه‌تنها از طریق بازیگران اصلی درگیر، بلکه از راه فناوری‌های مشترک و اشتراک منابع به شکلی جدایی‌ناپذیر به هم مرتبط هستند.

- **فناوری پهپادی و موشکی ایران نقش مهمی در عملیات نظامی روسیه در اوکراین ایفا کرده است. اما اکنون که حکومت ایران با تهدیدهای فزاینده‌ای در خلیج فارس مواجه است، آیا حکومت روسیه در حال جبران این حمایت است یا منابع نظامی خود را برای جبهه اوکراین حفظ می‌کند؟**

هنوز مشخص نیست که چه فناوری‌هایی از سوی روسیه منتقل شده و کدامیک از آن‌ها در پهپادهای ایرانی به کار رفته است. با این حال، کاملاً روشن است که راهبرد، تاکتیک‌ها و حتی شیوه‌های عملیاتی ایران پیشرفت کرده و در برخی زمینه‌ها با نحوه استفاده روسیه از این سامانه‌ها در اوکراین شباهت دارد.

با این حال، شاهد انتقال هیچ سامانه تسلیحاتی عمده‌ای از سوی روسیه به ایران نبوده‌ایم. آخرین مورد گزارش‌شده گزارش روزنامه فایننشال تایمز درباره توافق مربوط به سامانه موشکی دوش‌پرتاب «وربا» بودتوافقی که گفته می‌شود بر اساس آن، ایران قرار بوده در دسامبر ۲۰۲۵ موشک‌های دوش‌پرتاب پدافند هوایی «وربا» ساخت روسیه را خریداری کند. از زمان آغاز جنگ تاکنون، هیچ انتقال مستقیمی از یک سامانه کامل تسلیحاتی صورت نگرفته است.

با این حال، چون ایران دست‌کم پیش از جنگ از صنایع دفاعی و یک مجتمع نظامی-صنعتی نسبتاً پیشرفته برخوردار بود، روسیه می‌تواند قطعات و زیرسامانه‌هایی در اختیار ایران بگذارد که به این کشور امکان دهد پهپادهای خود را به‌تدریج ارتقا دهد.

بر اساس اطلاعاتی که تاکنون از این جنگ در دست است، نشانه‌هایی وجود دارد که چنین همکاری‌ای در حال انجام است، هرچند هنوز مدرک قطعی که دقیقاً مشخص کند چه قطعاتی منتقل شده، وجود ندارد.

- **حکومت ایران سال‌ها است برای دریافت سامانه‌های پیشرفته پدافند هوایی و جنگ الکترونیک به روسیه چشم دوخته است. با توجه به نیازهای جنگ اوکراین، آیا روسیه همچنان توان یا اراده سیاسی لازم برای تقویت توان دفاعی ایران را دارد؟**

این موضوع بستگی به این دارد که درباره چه نوع سامانه‌ای صحبت می‌کنیم، زیرا روسیه در تولید برخی سامانه‌ها نسبت به برخی دیگر توانمندتر است.

نیکول گراجوسکی

برای نمونه، بخش زیادی از توان دفاعی ایران در حوزه جنگ الکترونیک از روسیه تأمین شده و ما نمی‌دانیم که آیا روس‌ها قابلیت‌های تهاجمی جنگ الکترونیک را نیز منتقل کرده‌اند که تاکنون گزارش نشده باشد یا نه.

همچنین مشخص نیست که آیا روسیه در بازسازی سامانه‌های راداری که نابود شده‌اند، به ایران کمک کرده یا نه، اما این نیز یکی از حوزه‌هایی است که می‌تواند در آن به تهران یاری برساند.

بزرگ‌ترین مسئله که دقیقاً همان نقطه‌ای است که دوباره به جنگ اوکراین بازمی‌گردد، سامانه‌های پدافند هوایی است. روسیه برای تأمین این سامانه‌ها در موقعیت دشواری قرار دارد، زیرا خود نیز به آن‌ها نیاز دارد و از سوی دیگر، ایران منابع مالی کافی برای خرید آن‌ها را در اختیار ندارد.

با این حال، روسیه می‌تواند از راه‌های دیگری به تدریج توانمندی‌های ایران را ارتقا دهد. این کمک‌ها می‌تواند شامل سلاح‌های سبک یا قطعات مورد نیاز برای ساخت پهپادها باشد. بنابراین، این تصور که روسیه آن‌قدر درگیر جنگ اوکراین است که دیگر نمی‌تواند هیچ کمکی به ایران بکند، دقیق نیست. برعکس، به نظر می‌رسد مسکو همچنان قادر است در حوزه‌هایی که تهران بیشترین نیاز را به آن‌ها دارد، از ایران حمایت کند.

- شما گفته‌اید که روسیه پس از تحولات سوریه و ونزوئلا با این خطر روبه‌روست که به‌عنوان شریکی شناخته شود که تنها در روزهای آسان کنار متحدانش می‌ماند. اگر ایران با یک بحران نظامی موجودیتی روبه‌رو شود، آیا مسکو مداخله خواهد کرد یا حکومت ایران را به حال خود رها می‌کند؟

این پرسش واقعاً جالبی است و در جنگ کنونی عملاً چنین چیزی را ندیده‌ایم، هرچند در مقاطعی به نظر می‌رسید جمهوری اسلامی ایران با بحران موجودیتی روبه‌رو شده است.

ایران برای روسیه تفاوت بسیاری با سوریه دارد. ایران تا حد زیادی مستقل است، توانمندی‌های خود را دارد و می‌تواند به شیوه‌هایی قدرت آمریکا را مستقیماً به چالش بکشد که سوریه یا ونزوئلا قادر به انجام آن نبودند. ایران همچنین از یک سازمان نظامی بسیار دیوان‌سالار و نسبتاً پیشرفته برخوردار است که در سراسر کشور گسترده شده است. بنابراین، در این معنا ضرورتی برای حضور روسیه ندیده‌ایم.

با این حال، اگر اوضاع به آستانه جنگ داخلی یا هرج‌ومرج گسترده برسد، حکومت فروپاشد و یک خلأ شبیه آن‌چه در سوریه دیدیم شکل بگیرد، در آن صورت فکر می‌کنم روسیه وارد عمل خواهد شد. این مداخله می‌تواند شامل نیروهای عملیات ویژه یا احتمالاً پیمانکاران نظامی خصوصی باشد.

بعید می‌دانم شاهد استقرار گسترده نیروهای نظامی روسیه یا کارزار هوایی مشابه سوریه باشیم. مداخله روسیه بسیار محدودتر و حساب‌شده‌تر خواهد بود و بر ارائه پشتیبانی عملیاتی به هر بخش باقی‌مانده‌ای از حکومت ایران که مسکو تصمیم بگیرد از آن حمایت کند، متمرکز خواهد شد.

- بی‌ثباتی در خلیج فارس قیمت جهانی نفت را افزایش می‌دهد و به اقتصاد جنگی روسیه سود می‌رساند. در عین حال، نفت خام تخفیف‌دار روسیه در بازارهای آسیا مستقیماً با صادرات ایران رقابت می‌کند. آیا رقابت در حوزه انرژی مانع از آن شده است که مسکو و تهران به متحدان اقتصادی واقعی تبدیل شوند؟

مشکل این است که روابط اقتصادی روسیه و ایران هیچ‌گاه واقعاً مستحکم نبوده است. حجم تجارت میان دو کشور در واقع نسبتاً محدود است، هرچند از زمان آغاز جنگ اوکراین به میزان قابل‌توجهی

بخشی از دلیل این وضعیت آن است که هر دو کشور کالاهای مشابهی وارد و محصولات مشابهی صادر می‌کنند. در نهایت، هر دو صادرکننده انرژی هستند و به همین دلیل نظام‌های تجاری آن‌ها واقعاً مکمل یکدیگر نیست.

رقابت در بازارهای انرژی از زمان آغاز جنگ اوکراین به یکی از عوامل تنش‌زا برای ایران تبدیل شده است. روسیه وارد بازارهای سیاهی شد که ایران به‌طور سنتی نفت خود را در آن‌ها می‌فروخت. روسیه همچنین وارد بازار پالایشگاه‌های موسوم به «قوری» در چین شد که مدت‌ها یکی از مجاری مهم صادرات نفت ایران بود. مسکو حتی با گسترش ناوگان سایه خود بخشی از ظرفیت نفتکش‌هایی را که ایران به آن‌ها متکی بود، به خود اختصاص داد.

بنابراین، این مسئله قطعاً تنش‌هایی ایجاد کرده است و به نظر من بُعد اقتصادی همواره ضعیف‌ترین بخش این رابطه بوده است. در عین حال، دور زدن تحریم‌ها شکل‌های کاملاً تازه‌ای از همکاری را ایجاد کرده است. این یکی از تناقض‌های این رابطه است.

- **چین حجم زیادی از نفت روسیه و ایران را می‌خرد. اختلال در عرضه انرژی از خلیج فارس چگونه بر میزان نفوذ پکن بر مسکو و تهران تأثیر می‌گذارد؟ آیا چین نقش تعدیل‌کننده ایفا می‌کند؟**

روابط چین با هر دو کشور برای بقای آن‌ها حیاتی است. چین قطعات مهم و حمایت مالی در اختیار روسیه و ایران قرار داده و به هر دو کشور کمک کرده است تا از پس درگیری‌های خود برآیند. اما چین، برخلاف روسیه، از بی‌ثباتی در تنگه هرمز به همان شیوه منتفع نمی‌شود. پکن روابط تجاری گسترده‌ای با پادشاهی‌های خلیج فارس دارد و به‌شدت به منابع انرژی این منطقه وابسته است.

به همین دلیل، چین در برخی زمینه‌ها محتاط‌تر عمل کرده و کوشیده است راه‌هایی برای کاهش تنش‌ها بیابد. روسیه عملاً نتوانسته چنین نقشی ایفا کند، تا حدی به این دلیل که دیگر از همان نگاه مثبت کشورهای خلیج فارس که پیش از جنگ از آن برخوردار بود، بهره‌مند نیست.

فکر می‌کنم اکنون در کشورهای خلیج فارس این برداشت تقویت شده است که روسیه بیش از گذشته در کنار ایران قرار دارد، هرچند این کشورها همچنان مایل‌اند روابط عمل‌گرایانه خود را با مسکو حفظ کنند. وضعیت پیچیده‌ای است.

در همین حال، چین زمینه رقابت را نیز فراهم می‌کند، زیرا هم روسیه و هم ایران می‌خواهند دسترسی مطلوب خود به بازار چین را حفظ کنند. با این همه، پکن در قبال تشدید تنش‌ها در مجموع موضعی بسیار معتدل‌تر اتخاذ کرده است.

- **شما در پژوهش‌های اخیر خود توضیح داده‌اید که مسکو چگونه در دوره‌های اعتراضات داخلی به حفظ نظام سیاسی ایران کمک می‌کند. تخصص روسیه در کنترل اطلاعات و سرکوب داخلی تا چه اندازه برای بقای جمهوری اسلامی اهمیت دارد؟**

ایرانی‌ها، به‌ویژه در زمینه شیوه‌های کنترل اقتدارگرایانه، از زمان انقلاب‌های رنگی و اعتراضات داخلی روسیه چیزهای زیادی از این کشور آموخته‌اند. آن‌ها همچنین درباره قطع اینترنت مطالب زیادی از چین فراگرفته‌اند.

در جریان تازه‌ترین موج اعتراضات (دی‌ماه ۱۴۰۴)، ایران بسیار فراتر از گذشته عمل کرد. حکومت اینترنت را به شکلی بسیار گزینشی‌تر قطع کرد و هم‌زمان خدمات حیاتی داخلی را نیز فعال نگه داشت؛ کاری که پیش‌تر در انجام آن با مشکل روبه‌رو بود.

این روند برخی نشانه‌های کمک روسیه یا چین را دارد. روسیه و ایران همچنین از حدود سال ۲۰۱۴ توافق‌هایی میان نهادهای امنیت داخلی خود داشته‌اند و به مرور زمان این همکاری‌ها را گسترش داده‌اند. توافق امنیت اطلاعاتی، یعنی پیمان همکاری سایبری سال ۲۰۲۱ میان روسیه و ایران، شامل بندهایی دربارهٔ پشتیبانی و تبادل داده‌ها است.

بنابراین، روسیه نقش بسیار مهمی داشته است، هرچند نباید توان دستگاه سرکوب خود حکومت ایران را نادیده گرفت. این دستگاه به‌تنهایی نیز توانمند است، اما آشکارا از حمایت دیگر حکومت‌های اقتدارگرای همسو بهره برده است.

● گزارش‌ها حاکی است که روسیه اطلاعات هدف‌گیری مبتنی بر ماهواره را در اختیار ایران قرار داده است. کرملین تا چه اندازه حاضر است بدون برانگیختن رویارویی مستقیم با غرب، توانمندی‌های نظامی ایران را تقویت کند؟

بخش عمدهٔ حمایت روسیه از ایران به شکلی انجام شده که بتوان در صورت لزوم، به شکلی باورپذیر آن را انکار کرد. روسیه اتهام‌های مربوط به پشتیبانی ماهواره‌ای را رد کرده یا صرفاً با لحنی تمسخرآمیز گفته است این کمک تفاوتی با حمایت ایالات متحده از اوکراین ندارد.

مسکو حاضر نشده آشکارا اعلام کند که در این درگیری مشارکت دارد، که این رویکرد با توجه به روابطش با کشورهای خلیج فارس قابل درک است.

در عین حال، لحن روسیه در قبال پادشاهی‌های خلیج فارس به‌طور محسوسی انتقادی‌تر شده است، به‌ویژه دربارهٔ میزبانی آن‌ها از پایگاه‌های نظامی آمریکا، حتی در مقایسه با جنگ ۱۲ روزه.

من روسیه را منفعل توصیف نمی‌کنم. مسکو در واقع به شیوه‌هایی از ایران حمایت می‌کند که امکان انکار را برایش حفظ می‌کند. ارائهٔ تصاویر ماهواره‌ای و تبادل داده‌ها با انتقال مستقیم تسلیحات یکسان نیست. نیروی روسی نیز در میدان دیده نمی‌شود.

در عوض، روسیه توانمندی‌های ایران را به‌تدریج ارتقا می‌دهد، به‌ویژه در حوزه‌هایی مانند اطلاعات فضایی که ایران در آن‌ها با کاستی‌های جدی روبه‌رو است. اما مسکو در حال آماده شدن برای پیوستن به این درگیری در قالب یک ائتلاف نظامی نیست.

● در پایان، آیا تحریم‌های غرب و تلاش‌ها برای منزوی کردن روسیه و ایران واقعاً این دو کشور را مهار می‌کند یا به تقویت یک شراکت راهبردی بلندمدت میان آن‌ها می‌انجامد؟

یک نکته کاملاً روشن است؛ این‌که تحریم‌ها پس از وضع شدن، به‌ویژه در ایالات متحده، به‌سختی برداشته می‌شوند. در مواردی برای روسیه معافیت‌های تحریمی صادر شده است، برای نمونه برخی معافیت‌های نفتی مرتبط با جنگ با ایران، اما در مجموع تحریم‌ها همچنان پابرجا مانده‌اند.

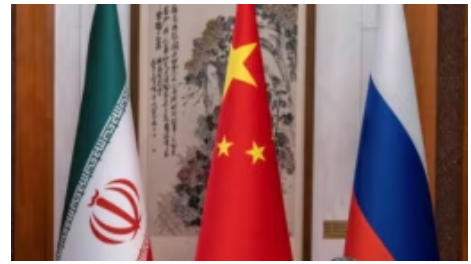
ایران در مقایسه با روسیه با تحریم‌های بسیار گسترده‌تری روبه‌رو بوده است، اما اکنون هر دو کشور در عرصهٔ بین‌المللی در موقعیت‌های مشابهی قرار گرفته‌اند.

تا حدی، بله، هر دو منزوی شده‌اند. اما در عین حال، راه‌های تازه‌ای برای همکاری با یکدیگر یافته‌اند. همکاری آن‌ها در زمینهٔ دور زدن تحریم‌ها به‌طور چشمگیری گسترش یافته و به بخش مهمی از روابط دو کشور تبدیل شده است.

دشوار است بگوییم آیا تحریم‌ها مستقیماً آن‌ها را به سوی یکدیگر سوق می‌دهد یا نه، اما بی‌تردید حوزه‌های تازه‌ای برای همکاری ایجاد کرده است. به‌ویژه روسیه از تجربهٔ طولانی ایران در سازگار شدن با تحریم‌ها و دور زدن آن‌ها چیزهای زیادی آموخته است.

بیشتر در این باره:

آنچه روسیه، چین، ایران و کره شمالی را به عنوان
«محور آشوب روسیه» کنار هم نگه می‌دارد

این مطلب بخشی از:

فراتر از خبر

ایران و آمریکا

بایگانی

سیاسی

© ۲۰۲۶ تمام حقوق این وبسایت، بر اساس مقررات کپی‌رایت، برای رادیو فردا محفوظ است.